

СТАН УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКОГО ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО КУРСУ ДЕРЖАВИ

Загально визнаним в експертному середовищі є те, що вже протягом тривалого часу транскордонне співробітництво між Україною та Угорщиною продовжує служити прикладом цивілізованої та прагматичної міжнародної співпраці у Центральній Європі.

Зазначимо, що в Угорщині транскордонне співробітництво відбувається на різних рівнях: *між регіонами (NUTS2)*, між обласними органами самоврядування та їхніми *інститутами (NUTS3)*, між меншими місцевими самоврядними *одинацями (NUTS4)*, а також у рамках Карпатського єврорегіону та INTERREGIO (так зване інституційне співробітництво) та громадськими організаціями. Для ефективнішого розвитку транскордонного співробітництва в Угорщині запроваджено інститут Уповноваженого прем'єр-міністра, головним завданням якого є сприяння формуванню відповідної правової бази, координації дій з центральними органами державної влади і практична діяльність у прикордонному регіоні.

Зрозуміло, що відносини між Закарпатською та Саболч — Сатмар — Березькою областями найбільш інтенсивні. Наразі це єдиний приклад транскордонної співпраці прикордонних регіонів сусідніх країн, які мають *Концепцію спільного розвитку прикордонних територій*. Загальна мета концепції, що визначає як загальні засади стратегії розвитку українсько-угорського співробітництва взагалі, так і створення прикордонного регіону зокрема — сприяння суспільному згуртуванню, підвищенню якості життя населення прикордонного регіону за умов максимального використання наявних можливостей транскордонного співробітництва.

Висвітлення окремих питань сучасного стану українсько-угорського співробітництва актуальне з огляду на те, що сьогодні Україна має 136 км кордону не просто з Угорщиною-державою, а з країною, яка входить до надпотужного економічного блоку — Європейського Союзу. Актуальність звернення до гострих питань двосторонніх відносин сучасності зумовлюється і пріоритетністю євроінтеграційного курсу України.

Основою для співробітництва є діюча нормативно-правова база і укладені угоди про співробітництво на рівні областей, міст. У першу чергу це Угода між Закарпатською облдержадміністрацією і Саболч — Сатмар — Березькою областю Угорщини про співпрацю. На виконання цієї угоди, а також рішень 5-го засідання міжурядової українсько-угорської комісії було розроблено Концепцію українсько-угорського транскордонного співробітництва.

Задля координації діяльності у підготовці, здійсненні та реалізації програм і проєктів розвитку територій регіонів обох держав, розширення господарських, торговельних та науково-культурних зв'язків, реалізації заходів щодо захисту навколишнього природного середовища, зайнятості населення з обох боків кордону 15 липня 2000 року підписано Угоду про співробітництво між об'єднаннями органів самоврядування прикордонних регіонів: Берегівщини (Україна) та регіонального розвитку «Береггат» (Угорська Республіка).

Розвиток інституційної інфраструктури та розробка спільних проєктів і програм

Комунікацією Європейської комісії «Розбудова шляху для Нового інструменту Сусідства» (оприлюднена у березні 2003 року) передбачається створення протягом 2004–2006 рр. умов для впровадження єдиного інструменту транскордонного співробітництва для розширеного ЄС та країн-сусідів, у т.ч. України.

Програми сусідства — це унікальні можливості для прикордонних регіонів. Усі програми надають змогу залучити у розвиток регіону додаткові кошти у формі безповоротної технічної допомоги.

Відомо, що 24 червня 2004 року прийнято Закон України «Про транскордонне співробітництво», який визначає правові, економічні та організаційні засади транскордонного співробітництва і передбачає державну підтримку пріоритетних проєктів.

Розуміючи актуальність та проблематику цього питання, прикордонні регіони України та Угорщини (Закарпатська та Саболч — Сатмар — Березька області) працюють у сфері розробки неприбуткових проєктів із залученням коштів міжнародних донорських організацій.

У розширенні міжрегіональних та міжнаціональних ділових стосунків як у прикордонних країнах, так і в інших державах важливу роль відіграють розвиткові інституції (агентства регіонального розвитку, центри транскордонного співробітництва та ін.),

які безпосередньо займаються розробкою та виконанням регіональних програм та транскордонних проектів, враховуючи досвід та проблеми прикордонних регіонів.

11 січня 2002 року створено Агентство регіонального розвитку та транскордонного співробітництва «Закарпаття» (АРР «Закарпаття»). На сьогодні Агентство активно працює у сфері розвитку співробітництва з Угорською Республікою.

У 2003 році Саболч — Сатмар — Березька обласна рада регіонального розвитку (Угорщина) та Закарпатська обласна рада (Україна) спільно започаткували проект «Міст для співпраці 2003» за підтримки фонду Європейського Союзу TACIS Mikro Project. З 2004 року при Закарпатській ОДА успішно працює Центр українсько-угорського регіонального розвитку.

Стратегічним кроком для подальшого вдосконалення транскордонного співробітництва стало впровадження комплексу заходів з метою синхронізації дій органів регіональної влади та розвиткових інституцій по обидва боки кордону в рамках розробки спільних концептуальних та стратегічних документів, а також впровадження «дзеркальних проектів», використовуючи досвід прикордонних регіонів.

На сьогоднішні розроблені такі концептуальні документи двостороннього співробітництва України і Угорщини: Концепція спільного розвитку прикордонних регіонів України та Угорщини; Концепція спільного розвитку прикордонних територій України, Угорщини та Румунії «ІНТЕРРЕГІО»; Стратегія розвитку прикордонних територій України, Угорщини, Польщі, Словаччини та Румунії «Карпати 2004–2011».

Завдяки активній участі угорської делегації, яку очолював Ласло Газда — голова загальних зборів Саболч — Сатмар — Березької області, міжнародна конференція у 2003 році стала домінантною подією для подальшого розвитку прикордонних територій. Карпатський Протокол вперше об'єднав зусилля прикордонних регіонів 5 країн — членів ЄС та України, яка не є членом Європейського Союзу, з метою спільного вирішення транскордонних проблем.

Звернення до досвіду Угорщини на шляху до ЄС дав змогу Україні вносити необхідні корективи в роботу на шляху до СОТ, вивчення і врахування досвіду регіонального співробітництва колективної співпраці на шляху до ЄС — важливий резерв для використання Україною. Тому аналіз здобутків і врахування недоліків на шляху до Європейської спільноти принесе лише користь.

Характерною особливістю двосторонніх відносин є комплекс спільних проблем, довкола вирішення яких об'єднуються зусилля України і Угорщини. Серед них:

по-перше, повсякденна двостороння співпраця з гармонізації міжнаціональних відносин з урахуванням того, що в Україні на Закарпатті компактно проживає більше 150 тис. угорців, а це понад 12 відсотків від загальної кількості населення області;

по-друге, збереження багатой спадщини етнографічних, історичних традицій, культурних пам'яток та ін.;

по-третє, об'єднання зусиль у боротьбі з паводками в басейні ріки Тиса, довжина якої на Закарпатті становить 262 км, а також співпраця в області екологічної безпеки;

по-четверте, вдосконалення транзитно-логістичної схеми доставки вантажів та вдосконалення прикордонно-трансграничної інфраструктури, підвищення ефективності роботи 5-го міжнародного автотранспортного коридору Київ — Лісабон.

Саме тому для успішного спільного вирішення названих та інших проблем в 2003 р. була розроблена Концепція спільного розвитку прикордонних територій України та Угорщини. В цьому документі були сформульовані **5 стратегічних цілей** спільної роботи:

1. Створення конкурентоспроможної економічної системи.
 2. Розвиток людських ресурсів та сфери послуг.
 3. Полегшення доступу до прикордонного регіону.
 4. Збереження природних та культурних цінностей, створення здорового та привабливого середовища.
 5. Успішне використання досвіду Угорщини на шляху до ЄС.
- Для досягнення зазначених стратегічних цілей було визначено **п'ять пріоритетів розвитку**:

Перший: Розвиток економіки, що передбачає:

- стимулювання створення спільних підприємств, спільних економічних проєктів та систем співпраці;
- розвиток інновацій і сприяння їх поширенню;
- розвиток туризму, реалізацію спільних програм його розширення;
- реалізацію маркетингових акцій на регіональному рівні з метою залучення капіталу.

Другий: Полегшення доступу до регіону, який передбачає:

- розвиток транспортної мережі, шляхів, які перетинають кордон;
- розвиток залізничних шляхів та послуг залізниць;
- розвиток інфраструктури пунктів перетину кордонів.

Третій: Охорона природи, навколишнього середовища, що передбачає:

- спільні зусилля зі збереження природи прикордонних регіонів (охорона від паводків, утилізація сміття, очистка нечистот тощо);
- збереження природних цінностей прикордонних територій, захист природної екосистеми.

Четвертий: Розвиток людських ресурсів. Він передбачає:

- реалізацію програм із співробітництва в освіті та навчанні;
- розвиток культурного, мистецького та спортивного співробітництва;
- підготовку кадрів з територіального та економічного розвитку, сприяння обміну практичним досвідом.

П'ятий: Інституційний розвиток, який передбачає:

- інституційний розвиток, сприяння інституційному співробітництву;
- поліпшення обміну та поширення інформації, створення спільної інформаційної мережі.

Характерно, що основа взаємовідносин між сусідніми з Україною державами спирається також на досвід довгострокової співпраці в рамках Карпатського євро регіону. Відомо, що співпраця в рамках названого об'єднання розпочалась більше 10 років тому.

Серед сильних сторін об'єднання країн Карпатського регіону слід зазначити наступні:

- відносно високий організаційний рівень їхньої діяльності — наявність статутних документів, побудова структури керівних і робочих органів;
- установлення достатньо інтенсивних зв'язків між органами влади і самоврядування регіонів, що є їх учасниками;
- визначення точок дотику в прикордонному і транскордонному співробітництві, моніторинг проблем і пошук шляхів їхнього вирішення;
- досвід у розв'язанні деяких спільних проблем і у здійсненні спільних програм.

З огляду на неабиякий організаційний потенціал, наявні зв'язки, досвід у вирішенні деяких конкретних проблем на сьогодні можливим є розглядати євро регіони як основні універсальні інструменти прикордонного (транскордонного) співробітництва.

При цьому доцільно було б дещо скоригувати мету діяльності Карпатського євро регіону в цьому аспекті у двох основних напрямках:

1. Продовження виконання зовнішньополітичних завдань у контексті європейського об'єднувачого процесу.

2. Економізація цілей євро регіону, формулювання нових завдань у зовнішньоекономічній сфері регіонального розвитку.

У той же час, після останнього розширення ЄС, відколи Україна межує не просто із сусідами (Польщею, Словаччиною, Угорщиною), а з країнами — членами надпотужного економічного блоку — Європейського Союзу, перед Карпатським євро регіоном постають нові завдання, а саме:

- підтримка і поглиблення добросусідських відносин між прикордонними територіальними одиницями;

- перетворення євро регіонів на інформаційно-методичні центри прикордонного і транскордонного співробітництва, що сприяють пошуку партнерів, установленню зв'язків між ними;

- з огляду на наявність інформації і зв'язків, використання євро регіонів як посередницьких структур у залученні інвестицій і донорського потенціалу в країну;

- використання лобістських можливостей євро регіонів, насамперед стосовно європейських структур.

Вважаємо, що геополітичні зміни, які відбулися і відбуваються сьогодні, є позитивним стимулом до розвитку і вдосконалення співробітництва в рамках Карпатського євро регіону. Адже більш високий, ніж раніше, статус євро регіону — регіональний вихід його на рівень системи відносин між Україною і ЄС, а не тільки дво- або багатосторонніх міждержавних зв'язків України з сусідами, — обумовлює досить тривале подальше існування Карпатського євро регіону.

Дозволимо собі навести окремі приклади співпраці України з Угорщиною після останнього розширення ЄС, адже сама практика спільного вирішення питань сприяє відпрацюванню складових нового механізму взаємовідносин в умовах пріоритетності євроінтеграційного зовнішньополітичного курсу України в руслі взаємовигідної співпраці обох країн, дає змогу зупинитися на короткому аналізі окремих складових співробітництва.

Економічна складова співробітництва

Серед країн світу, які співпрацюють із закарпатськими підприємцями, за обсягами зовнішньоторговельного обороту уже в 2001 році Угорщина вийшла на перше місце.

Частка Угорщини в обсязі зовнішньої торгівлі області в 2002 році становила 26,9 %: в обсязі експорту — 35,8 %, в обсязі імпорту — 16,9 %.

В області працює 115 суб'єктів господарювання з участю угорського капіталу, сума угорських інвестицій становить 23,8 млн. дол., США, що дорівнює 17,6% по відношенню до загальнообласних обсягів.

Із загальної суми залучених угорських інвестицій найбільші обсяги спрямовані на обробну промисловість — 8,8 млн. дол. США (37,1% від загального обсягу); із неї на харчову — 2,7 млн. дол. США.

Найбільші угорські інвестиції вкладені у спільні підприємства СП «Мол Закарпаття» — 6,5 млн. дол. США, ДП «Систем Інвестмент Україна» — 4,0 млн. дол. США, Мукачівський завод «Точприлад» — 1,1 млн. дол. США, ТОВ «Берег Сольнок» — 0,4 млн. дол. США, ТОВ «Грін Рей» — 0,5 млн. дол. США, «Аква-Білд» — 0,35 млн. дол. США, ТОВ «Сільвер» — 0,3 млн. дол. США, ТОВ «Берегівський радіозавод» — 1,4 млн. дол. США, СП «Мультифуд» — 0,5 млн. дол. США, АПК «Виноградів» — 0,8 млн. дол. США та ін.

Наповнення реальним змістом цих угод здійснюється на двосторонній основі окремими підприємствами, установами, організаціями.

Співпраця у сфері протипаводкового захисту

Суттєві резерви поглиблення і розширення співпраці України і Угорщини задекларовані у низці програм, зокрема в програмі довгострокової дії на Закарпатті — Регіональній стратегії розвитку області до 2015 р., затвердженій обласною радою 28 грудня 2006 р.

В останні роки співробітництво активізувалося, розширилося, набуло конкретних форм. Здійснюється узгодження проектної документації на реконструкцію діючих і будівництво нових гідротехнічних споруд на ділянках спільного інтересу. Відбувається обмін оперативною та необхідною додатковою інформацією, особливо під час виникнення паводкової ситуації, а також досвідом з питань експлуатації меліоративних систем та інженерних об'єктів на прикордонних ділянках річки Тиси.

Основними напрямками співпраці є:

- співробітництво з питань водного господарства;
- співробітництво у створенні інформаційної системи протипаводкового захисту;

– участь у міжнародних науково-практичних конференціях, семінарах та в розробці проектів і документів щодо співпраці на прикордонних водах.

За останні роки фахівці обох сторін розробили «Українсько-угорський проект реконструкції Берегівської меліоративної системи», «Спільний план регулювання русла р.Тиса», «Спільний план локалізації паводків у Березькому басейні Угорщини і Берегівській меліоративній системі», «Техніко-економічне обґрунтування розвитку Закарпатської інформаційно-вимірювальної системи». В реалізації цих проектів існує взаємний інтерес в захисті територій, населених пунктів обох країн.

Співробітництво між водогосподарськими організаціями Закарпатської області України та прикордонними водогосподарськими підприємствами Угорської Республіки розвивається згідно з положеннями Угоди між урядом України та урядом Угорської Республіки з питань водного господарства на прикордонних водах, укладеної у м. Будапешті в 1993 і 1997 роках.

Захист населених пунктів і виробничих об'єктів від затоплення паводковими водами, і в першу чергу на прикордонних ділянках України з Румунією, України з Угорщиною та України зі Словаччиною є найбільш гострою проблемою не тільки для Закарпатської області, але й прикордонних регіонів цих країн, окремі території яких розташовані в басейні р. Тиса як одному із найбільш паводконебезпечних регіонів Європи.

Шляхи досягнення цієї мети різні, і вони забезпечуються в кожній країні по-своєму, виходячи з наявних організаційних, технічних та фінансових можливостей.

Створення протягом 2000–2003 рр. в області за участю угорської сторони автоматизованої інформаційно-вимірювальної системи АІВС-«Тиса» забезпечує:

- оперативне прогнозування гідрографами паводків на річках басейну р. Тиса за допомогою спеціальних пристроїв математичного інформаційного і програмного забезпечення;
- підготовку достовірної прогнозної інформації про параметри паводка і передачу її в автоматичному режимі відповідним службам оповіщення і протипаводковим підрозділам;
- видачу рекомендацій для прийняття управлінських рішень щодо безаварійного пропуску паводків.

Затверджена Урядом України велика протипаводкова програма «Тиса» вартістю 1,5 млрд. грн. до 2015 року передбачає захист

не тільки населених пунктів Закарпаття, а й значне зниження загрози для Угорщини.

Стосовно Закарпаття постійний і всеохоплюючий моніторинг водної ситуації доцільно було б здійснювати не тільки на водопостах р. Тиса та її притоках, але й запровадити його у створах водосховищ польдерів та ємностей по вивченню режиму дії поверхневих і підземних вод, екзогенних процесів (виникнення оповзнів, селів, ерозії ґрунтів), що відбуваються, не очікуючи їх будівництва. Це дало б змогу більш ефективно і раціонально використовувати кошти з урахуванням дії цих явищ природи при проектуванні водогосподарських споруд у області.

Крім реконструкції діючої системи водозахисних дамб, протягом наступних десяти років передбачається будівництво нових протяжністю 132 км. Ці дамби призначені для захисту від підтоплення населених пунктів і недостатньо захищених територій. До останніх належить, зокрема, прикордонна територія з Угорщиною на ділянці Бадалово — Саловка Берегівського й Ужгородського районів, на якій буде зведена земляна дамба заввишки в середньому 2 м, протяжністю 32 км.

Співпраця у сфері охорони довкілля

Щорічно на прикордонних створах р. Тиса, Вилок — Тисабеч, Чоп — Загонь відбираються 24 проби води (із них 4 — спільні на території України та Угорської Республіки) з аналізами згідно з прийнятими методиками. Поряд з цим, для поліпшення міжнародного співробітництва у сфері екології, на наш погляд, необхідно:

- розглянути можливість розширення спільних програм моніторингу і систем прогнозу та оповіщення через встановлення стаціонарних станцій моніторингу якості поверхневих вод р. Тиса та гідрологічних вимірювань, забезпечення лабораторій необхідними сучасними приладами та обладнанням. Підготовка пропозицій до єдиних методик контролю та оцінки якості прикордонних вод;

- взяти участь у розробці та впровадженні в дію єдиної методики розрахунку збитків, завданих довкіллю у зв'язку з трансграничними забрудненнями прикордонних вод;

- налагодити систематичне проведення робочих зустрічей стосовно проблем прикордонного співробітництва в частині збереження та охорони тваринного і рослинного світу, розвитку заповідної справи.

Розбудова пунктів пропуску на спільному кордоні

За пропозиціями Міністерства закордонних справ Угорської Республіки, викладеними у Вербальній ноті від 6 листопада 2002 року № 19424/Adm/KUM/2002 щодо визначення прийнятності змін до Угоди між урядами Угорщини і України про пункти пропуску через державний кордон, Закарпатська облдержадміністрація вважає прийнятними запропоновані угорською стороною зміни до Угоди щодо надання статусу:

- Лоя — Дзвінкове міжнародного пасажирського, за винятком автобусного руху — з режимом роботи з 8 до 16 за середньоєвропейським часом;
- Барабаш — Косино міжнародного пасажирського, за винятком автобусного руху — з режимом роботи з 7 до 19 за середньоєвропейським часом;
- Берегшурань — Лужанка міжнародного пасажирського з цілодобовим режимом роботи;
- Вісобеч — Вилко міжнародного пасажирського з цілодобовим режимом роботи.

Співпраця з питань розвитку 5-го міжнародного транспортного коридору

На цьому напрямі співробітництва насамперед необхідно:

- остаточно визначити на державному рівні точку перетину ТЕПАМ українсько-угорського кордону у межах області;
- розглянути можливість участі угорської сторони у реалізації проекту ремонту існуючого та будівництва нового тунелю на перегоні Бескид — Скотарське;
- визначитися щодо спільної експлуатації водного шляху р. Тиса в її судноплавній частині.

З метою підвищення конкурентоспроможності продукції українських товаровиробників за рахунок здешевлення транспортної складової та залучення до транзиту через Україну та Угорщину вантажів, що прямують із третіх країн, в районі м. Чоп на 630 км річки Тиса вже давно пропонується здійснити будівництво річкового порту потужністю до 1 млн. тонн вантажів на рік.

Співробітництво у сфері освіти і науки

У області працюють 64 дитсадки з угорською мовою, 130 загальноосвітніх навчальних заходів, одна угорська гімназія, 2 ліцеї

з угорською мовою навчання та 4 ліцеї приватної форми власності, в яких навчально-виховний процес здійснюється угорською мовою.

За рахунок варіативної складової вивчення мов національних меншин угорську мову вивчають 1268 учнів.

У населених пунктах, в яких компактно проживають національні меншини і відсутні навчальні заклади з відповідними мовами, учні мають можливість вивчати мову свого народу факультативно.

Педагогічні кадри для навчальних закладів, в яких навчання ведеться мовами національних меншин, готує кафедра угорської філології Ужгородського національного університету.

Для координації роботи угорськомовних освітніх установ та оперативного і якісного методичного забезпечення педагогічних кадрів у м. Берегове у 1992 році відкрито філіал обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Для вчителів названих шкіл курси тут проводяться рідною мовою.

Характерною ознакою турботи про якнайповніше задоволення потреб національних меншин Закарпаття стало відкриття нової угорськомовної школи в селі Чомонин на Мукачівщині Президентом України В.Ющенком і Прем'єр-Міністром Угорщини Ф.Дюрчанем у січні 2007 року.

Перспективні напрями подальшої співпраці

1. Домагатись більш ефективного використання на території України розгалуженої транспортної мережі європейської залізничної колії на ділянках Чоп — Ужгород, Чоп — Мукачево, Чоп — Королево — Дяково, а на території Угорщини — широкої залізничної колії (район Загонь — Тужер).

2. Вдосконалення інфраструктури 5-го (Критського) міжнародного транспортного коридору.

3. Перспективним, на наш погляд, є завдання щодо створення нових спільних (контактних) територій вільного підприємництва.

Пропозиції:

1. Розробляти і реалізовувати спільні проекти у галузі туризму та рекреації.

2. Використовувати можливості, зумовлені наявністю пунктів пропуску через українсько-угорський кордон для організації спільних турів, у т.ч. одноденних екскурсійних подорожей та розвитку сільського і прикордонного туризму.

3. Передбачити будівництво в області басейнових лікувально-оздоровчих та розважальних комплексів на базі родовищ термальних мінеральних вод, які б відповідали міжнародним стандартам, з урахуванням позитивного досвіду угорських партнерів (м. Ниредьгаза).

4. Організовувати рекламно-інформаційні тури для зацікавлених угорських туроператорів, представників мас-медіа та ділових кіл і презентувати туристично-рекреаційні можливості Закарпаття.

Історичний досвід свідчить, що однозначність оцінок подій нинішнього і минулого дуже часто буває помилковою. Діалектичність думок, визначення як позитивів, так і негативів в оцінках завжди більш об'єктивні. Саме керуючись цією філософською аксіомою, відзначимо: позитивний досвід прогресивних перетворень Угорської Республіки на шляху до співпраці в рамках Вишеградської четвірки, а пізніше і до Європейського Союзу, безумовно заслуговує на увагу і його необхідно використовувати в Україні.

У той же час, історичні особливості, українська ментальність не дозволяють просто дублювати цей досвід, а передбачають врахування цілого комплексу як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Це зміцнює оптимізм щодо подальшого розвитку українсько-угорської співпраці.